

נחשבים כבת, ד"עובר ירך אמו הוא (109)".

ב-טו-ב **הא כיצד?** כלומר, כיצד מצינו "עיינ עליו" אף למעלה במקרה שאין זרעו קיים?

נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן (110). שאם אין לו בן, בת, אב, אח, אחות, ולא בני בניהם עד עולם, ולא אבי האב, ולא אחי האב, או אחיות האב, ובני בניהם, מחזירים

את הנחלה למעלה ולמטה על קרובי אבותיו, עד ראובן (111). ואין מעבירים את הנחלה למשפחת האם (112).

ודנה הגמרא: **לימא עד יעקב?** שאם מת ראובן וכל זרעו, חוזרים אצל יעקב, ומעבירים את הנחלה לשמעון ולוי ושאר השבטים (113)?

109. הרשב"ם. וצריך באור, דהנה לגבי בן כתב הרשב"ם, "עיינ עליו ... אם יש לו בן, או הבא מכחו של בן, כגון יוצאי יריכו..." ומדוע גבי בת נצרך הרשב"ם לומר "עובר ירך אמו", ולא סגי במה שיוצאי ירכה באים מכחה?

ונראה לבאר, על פי האמור לעיל, (קיד ב) שהבן אינו יורש את אמו כשאר ירושות, דהא משפחת אם אינה קרויה משפחה, אלא רק מכח שקם תחת אימו, (והיינו עובר ירך אמו), ולכן אינו יכול להעביר את הנחלה על ידי משמוש לאחיו מאביו, ומשפחת אביו.

משא"כ כשירורש את אביו, דין ירושתו הוא גם מחמת קורבת משפחה. ולכן אין צריך להגיע בזה לדין "עובר ירך אמו".

110. יש לדון, האם לאבות קודם מתן תורה היה דין "ישראל", או שנחשבו כבני נח. ועיינ ברמב"ן על התורה (ויקרא כד י), דעת הצרפתים, שהיה להם דין בני נח.

אך הרמב"ן עצמו סבר, שהאבות יצאו מכלל בני נח.

ולדעת הצרפתים צריך לומר, שיש לעכו"ם דין ירושה כישראל. שאם לא כן, כיצד תמשמש הנחלה עד ראובן שהיה בן נח!?

והנה הרמב"ם (פרק ו מהלכות נחלות הלכה ט) פסק שעכו"ם יורש את אביו, ואין להם שאר ירושות אלא על פי מנהגם.

ועל כרחק צריך לומר, שהוא סבר כהרמב"ן. שאם לא כן, כיצד תמשמש הנחלה עד ראובן,

והרי אין בכך נח דין ירושת האב? עוד יש להעיר, לשיטת הצרפתים שהאבות היו בני נח, אם כן במתן תורה נתגיירו, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואם כן כיצד הנחלה ממשמשת עד ראובן?

וצריך לומר, דבגירות דמתן תורה לא נאמר דין "כקטן שנולד". ועיינ בזה ב"גור אריה" (בראשית מו ה), שרק במי שנתגייר מעצמו אמרינן כקטן שנולד, אבל במתן תורה שניתנה בכפיה, לא אמרינן "כקטן שנולד". ולכן לא הותרו בקרוביהם לאחר מתן תורה. ועיינ עוד

בהקדמה לשב שמעתתא.

אך במשך חכמה (דברים ה כז) כתב, שאף במתן תורה היה להם דין "כקטן שנולד". ועיינ עוד בשיעורי הגר"ש רוזובסקי.

111. לאו דוקא ראובן. אלא מפני שהוא שבט ראשון נקטו. רשב"ם.

112. בדין משמוש יש לחקור, האם השני המת זוכה בקבר בנכסי הראשון והשלישי יורש מהשני, או אפשר שאין ההמת זוכה כלל, בנכסי הראשון, שאין קנין למת, והשלישי יורש נכסי הראשון מפני שהוא במקום השני, ורואין את השני כאילו זכה בנכסי הראשון להוריש לשלישי. ועיינ בזה בקובץ שיעורים (שלג, שמח), שהאריך בראיות לכל צד.

113. רבינו גרשום פירש, "עד ראובן", עד בנו

אמר אביי: אם כן, נמצא שכלה שבט אחד מישראל. וגמירי [מקובלנן], דלא כלה שבטא (114).

וראיה לדבר במלאכי (פרק ג פס' ו) "כי אני ה' לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם".

אמר רב הונא אמר רב: כל האומר תירש בת, עם בת הבן (115), מקל וחומר, כדלקמן, אפילו היה נשיא שבישראל אין שומעין לו (116). ויורשת בת הבן לבדה, כאביה, שהיה יורש לבדו בלא אחותו.

שאינן אלא מעשה צדוקין (117). כמובא להלן.

דתניא, בארבעה ועשרים בטבת (118) תבנא לדיננא. [שבנו למשפטנו הראשון], שהודו לנו הצדוקים.

שהיו צדוקין אומרינן, תירש הבת עם בת הבן (119).

נטפל להן רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם:

שבישראל, שהכל נמנין עמו לדון כמותו, אין שומעין לו, מפני שדין זה מעשה צדוקין הוא, כדמפרש לקמן.

ובתוספות הוסיפו, אף אם ירצה לתקן לצורך שעה, כעין שמצינו בבני בנימין (יובא לקמן קטז"א) שהתנו שלא תירש בת הבן עם אחיו, אין שומעין לו משום צדוקין.

ומדייק הנמוקי יוסף, דאי לאו משום צדוקין, היו יכולים לתקן תקנה כזו, ולהפקיע את הירושה ממי שראוי לה.

117. צדוק ובייתוס תלמידי אנטיגנוס איש סוכו היו. והיו שונין לתלמידיהן מה שקיבלו מאנטיגנוס, "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס...", וטעו התלמידים בכך, שהיו סבורים דהכי קאמר, עבדו למקום ואל תקבלו שכר.

ואמרו, כמו שאין בו ממש בדבר זה, כן כל דברי חכמים. וטעו, ופקרו בדברי חכמים. ונקראו צדוקין על שם צדוק, ובייתוסין על שם בייתוס. באבות דרבי נתן (פ"ה). הרשב"ם.

118. במגילת תענית (פרק ה) הגירסא, "בכד' באב". רש"ש.

119. אך לא עם בן הבן, כדלהלן.

של ראובן. וכשיטתו לקמן (קנט ב ד"ה עליו) שאחים יורשים זה מזה באופן ישיר, ולא דרך אביהם. ואם כיון ד"גמירי דלא כלה שיבטא", כדלהלן, מחזירים את הירושה עד בני ראובן, והם ירשו זה מזה באופן ישיר. ולדבריו, כדמקשינן, "ולימא עד יעקב", כלומר, סמוך ליעקב. דהיינו, תחזור הירושה לראובן עצמו, וירשו אחיו ממנו.

114. עיין רש"י (ב"ק קט א ד"ה וכי יש לך אדם) דכתב, "אם אין לו בת או אח יש לו קרוב עד יעקב אבינו, הקרוב קרוב יורש". ולכאורה אינו כגמרא דידן, דגמירי דלא כלה שיבטא. חתם סופר.

115. בפשטות הכונה, מי שיפסוק שהבת יורשת במשקום בת הבן.

אך יש שפרשו, שכיב מרע שמצוה, "תירש הבת בנכסי עם בת בני", ואלויבא דרבי יוחנן בן ברוקה שאמר לקמן בפירקין, שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני, אם היה ראוי ליורשו דבריו קימין, הכא אין שומעין לו. משום צדוקין, כדלהלן.

ועיין ברשב"ם שהקשה על פירוש זה. וברש"ש שיישב קושייתו.

116. הרשב"ם פירש, "אפילו היה נשיא

שוטים! מנין זה לכם?

ולא היה אדם שהחזירו דבר, חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואומר, קל וחומר: ומה בת בנו הבאה מוכח בנו, תירשנו בתו הבאה מכחו לא כל שכין?

קרא עליו רבי יוחנן את המקרא הזה: (בראשית לו, כ) "אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושוכל וצבעון וענה",

ומאידך כתיב (שם כד), "אלה בני צבעון, ואיה וענה". אלמא, ענה היה בנו של צבעון⁽¹²⁰⁾. ולעיל נזכר כאחיו?

אלא מלמד שבא צבעון על אמו, והוליד ענה. והיה בנו ואחיו.

נמצא שענה לא היה בנו של שעיר החורי, אלא נכדו. ובכל זאת ירש את שעיר⁽¹²¹⁾. כדכתיב, "בני שעיר החורי יושבי הארץ", ומכאן למדנו, שבני בנים הרי הם כבנים לענין ירושה.

ודנה הגמרא: דלמא תרי "ענה" הווי?

אמר רבה, אמינא מלתא דלא אמרה שבור מלכא, ומנו שמואל. [או? מ?ר דבר שלא אמרו שמואל, שהלכה כמותו כמלך פרס (שבור מלכא)].

איכא דאמרי, אמר רב פפא אמינא מלתא דלא אמרה שבור מלכא, ומנו רבה:

אמר קרא "הוא ענה", משמע, הוא ענה דמעיקרא. ולא היו שני אנשים ששםם "ענה".

אמר ליה אותו צדוקי לרבי יוחנן: רבי, בכך אתה פוטרני? הלא אף אנו מודים שכן הבן יורש את זקינו.

ולא באנו לומר אלא שבת הבן לא תהא עדיפא על הבת⁽¹²²⁾.

אמר לו: שוטה! ולא תהא תורה שלמה שלנו קטו-א כשיחה בטלה שלכם: שהרי יש לדחות את ה"קל וחומר" שלכם בקלות!, מה לבת בנו שכין יפה כחה לרשת את סבה? אף במקום האחיין⁽¹²³⁾, תאמר בכתו שהורע כחה ואינה יורשת את אביה במקום שיש אחין.

121. לפירוש התוספות ש"ענה" היתה אשה, קשה, כיצד ירשה את סבה, הלא היה לה אח, "איה"?

וצריך לומר, שמת איה בלא בנים. ואכן בתורה לא נזכרו בני איה. ומוכח שמת בלא בנים. תוספות.

122. רשב"ם. אך לפירוש התוספות, ש"ענה" היתה אשה, עיין הגהות הב"ח.

123. כדמוכח בבנות צלפחד, שירשו את נכסי חפר אבי אביהן עם שאר בני חפר דודיהן, שנאמר, "נתן תיתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי

120. עיין בתוספות, שבארו באופן אחר, דענה אשה היתה, כדמוכחי קראי, דכתיב "ואלה בני אהליבמה בת ענה בת צבעון", אלמא אשה היתה.

והשתא אהדר להו שפיר רבי יוחנן בן זכאי, שבת הבן חשובה כבן לירש עם שאר בנים שהן קודמין לבת, מדקרי ליה יושבי הארץ, וכך היא קודמת לבת.

ומכאן סותר לבסוף ק"ו שלהן.

והא דכתיב "הוא ענה" בלשון זכר, היינו משום שירשה עם אחיה צבעון כזכר. וכריטב"א כתב, משום שהיתה מהאלופים.